

TUTKIMUSSELOSTEET JA KOMMENTIT

ILMARI SUSILUOTO

UUDENAIKAISTUMISEN UTOPIAT

Pekka Väänänen: Poliittinen uudenaikaistuminen. Käsiteanalyysi ja esimerkki kunnallispoliittisesta muutoksesta, Turku 1971 (väitöskirjatyö, esitetty tarkastettavaksi 4. 12. 1971).

Suomalaisen yhteiskuntatieteen intellektuaalisia juuria on turha etsiä Suomesta. Suomalainen maaperä kasvaa etupäässä vain alemmuuskomplekseja, joita yritetään sitten kompensoida amerikkalaisia tutkimuksia imitoiden. Meikäläisiä »huipputiedemiehiä» voi parhaiten erotella toisistaan tarkastellen, mitä he ovat maahamme muualta tuoneet (korrelaatiokerroin, paneelitutkimus, viimeisenä uutuuksena modernisaation analyysi), eikä suinkaan tutkien mitä omaperäistä he ovat täällä tehneet. Tältä kannalta katsoen tutkimusten intellektuaalisten lähtökohtien ja näiden indikaattorina lähdeaineiston selvittäminen on tärkeää.

1. Väänäsen väitöskirjatyön lähteistä

Tutkimuksia suomalaisen yhteiskunnan rakenteesta ja toiminnasta on vähän. Niitä on jopa niin vähän, että on anteeksiantamatonta »unohtaa» niitä sellaisessa väitöskirjassa, joka tutkii (väittää tutkivansa) suomalaisen yhteiskunnan poliittista uudenaikaistumista. Väänäsen tutkimuksen kotimainen lähdeaineisto rajoittuu muutamaankin pitäjän historiaan (*Postin, Innanmaan, Karakosken ja Knaapisen* et. kump. tutkimuksiin), pariin ylimalkaiseen historian tulkintaan (*Laine, Soikkanen, Kaukovalta*), *Merikosken* julkisoikeuteen, *Pystysen* kunnallistutkimukseen sekä muutamaankin politologiseen artikkeliin. Keskeisimmät suomalaisen yhteiskunnan muutosta pitkällä aikavälillä tutkineet analyysit (*Olavi Riihisen* ja *Paavo Seppäsen* tutkimukset) ovat jostain syystä »unohtuneet». Tällaiset »muistamattomuudet» ovat kuitenkin vain indikaattori syvällisemmistä seikoista, jotka ymmärtää vasta väitöskirjan luettuaan.

Ensinnäkään Väänänen ei suinkaan tee sitä, mitä väittää tekevänsä, ts. tutkivansa poliittista uudenaikaistumista »prosessimaisen viitekehysten» avulla.¹ Todellisuudessa väitöskirjatyö on nykytilanteen tarkastelua täydennettynä historiallisilla esimerkeillä. Analyysistä on »prosessimaisuus» kaukana ja siksi Väänänen ehkä on nähnyt tarpeelliseksi vaieta niistä tutkimuksista, joissa todella on tutkittu suomalaisen yhteiskunnan monimuotoista kehitystä. Esimerkeillä voidaan todistaa mitä tahansa, aikasarjoilla ja tarkalla historiallisella tutkimuksella vasta päästään käsiksi yhteiskunnan elinprosesseihin.

Toiseksi Väänänen ei tarkastele tutkimuskohdettaan, Turun ja Porin läänin eteläistä vaalipiiriä, sosiaalisessa kontekstissaan, suomalaisen yhteiskunnan osana. Tutkimuksensa alussa hän toteaa alueella esiintyvän kaikki tyypilliset puolueet ja iloitsee siitä, että niiden »kannatus tutkittavalla alueella on likimain sama kuin muualla maassa». Tämän lisäksi hän pitää tärkeänä tutkimuskohteensa »ekologista moniaineksisuutta»:

»... alueeseen sisältyy taloudellisen rakenteen puolesta erilaatuisia alueita, teollisia ja kunnallisia keskuksia, vaurasta maatalousaluetta ja myös kehitysalueiksi luokiteltavia paikkakuntia, sekä alueellisesti eristyksissä oleva, pääasiassa ruotsinkielinen saaristo». (s. 4).

Tällainen argumentaatio tähtää kyseisen alueen »edustavuuden» osoittamiseen. Turun ja Porin eteläinen vaalipiiri on hyvä tutkimuskohde, koska se on representatiivinen suomalaista yhteiskuntaa ajatellen. Tällainen aluolettamus on kummallinen prosessimaisen tutkimuksen lähtökohtana. Vaikka alue olisikin representatiivinen vuonna 1968 (mitä se ei kyllä ole), niin onko se ollut sellainen vuonna 1950, vuonna 1920 tai tutkimuksen historiallisen tarkastelun alkuvuotena 1865? Näiden kysymysten systemaattinen tarkastelu puuttuu Väänänen väitöskirjatyöstä, mikä omalta osaltaan todistaa tutkimuksen »epäprosessimaisuutta».

Väänänen väitöskirjatyön lähteistön valtaosa koostuu moderneista anglo-amerikkalaisista tutkimuksista. Poliitiikan tutkimuksen klassikoista on mukaan kelpuutettu vain Max Weber. Pääasiallisin anti tuntuu kuitenkin olevan sen seikan toteaminen, ettei weberiläinen malli oikein sovi tähän tutkimukseen! Lähdeluettelossa mainitaan tunnollisesti optimistisia anglo-amerikkalaisia tutkijoita *Almondista* ja *Apterista Parsonsiin* ja *Pyeen*. Mutta niitä tutkijoita, jotka eivät sokeasti tuijota alati kehittyvään, edistyvään ja modernisoituvaan maailmaan, on turha hakea Väänänen lähteistöstä. Elämän laitapuolien analysoijat ja yksisilmäisen kehitysoptimismen kritikoijat Karl Marx (1800-luku) ja Gunnar Myrdal (»moderni» nykyaika) samoin kuin antropologinen ja ekologinen keskustelu modernisaation ongelmista eivät kuulu Väänänen intellektuaalisiin lähtökohtiin.²

Unohtamalla modernisaation käsitteen vakavimman kritiikin Väänänen saa luotua harhakuvan »uudesta tärkeästä tutkimusalueesta», jonka introdusoinnin suomalaiseen yhteiskuntatieteeseen hän samalla suorittaa. Vaikka uudenai-

kaistumisen käsitteestä kiistelläänkin, niin se on silti vakiinnuttanut asemansa. Mainitaanhan se uusissa hakuteoksissakin. Tällaisin perustein Väänänen sivuuttaa modernisaation arvostelun ja sen filosofisten premissien tarkastelun!

2. Tutkimuksen filosofisista premisseistä ja teoreettisesta kehittelystä

Väänäsen tutkimus jakautuu kahteen osaan, teoreettiseen ja empiiriseen. Ensimmäisen osan tehtävänä on Väänäsen mukaan »modernisaation analyttisen sisällön täsmentäminen rajaamalla se muihin lähikäsitteisiin, määrittelemällä sen ominaisuudet ja tarkastelemalla myös sen lohkoutumista yhteiskuntatieteiden perinteellisen jaon mukaan» (s. 2). Ja pyrkimyksenä on viitekehysten muodostaminen empiirisen tutkimuksen suorittamiseksi.

Mainittakoon heti aluksi, että Väänäsen väitöskirjatyön teoreettisen osan kritikointia vaikeuttaa tekstin epäselvyys. Konditionaalinen (olisi, voisi, ehkä jne.) ja passiivinen (on väitetty, on tehty jne.) runsas käyttö täydennettynä pitkällä ja usein luettelomaisilla toisten tutkijoiden lainauksilla luo hämärän kokonaiskuvan. Tästä »kokonaishämäryydestä» on varsin työlästä poimia esiin Väänäsen omat argumentit. Viitekehyskin hukkuu sekavan käsiteanalyysin sokkeloihin. Kritiikin kohdentaminen on täten vaikeaa.

Selkeää ja eksplisiittistä uudenaikaistumisen määritelmää ei Väänäsen tutkimuksesta löydy. Seuraava argumentaatio on tästä tyyppinen esimerkki:

»Tässä tutkimuksessa voidaan hyväksyä modernisaatio antamalla sille tarkoituksellisen muutoksen merkitys. Myös sen nimeäminen sateenvarjokäsitteeksi, joka kattaa useita osailmiöitä sopii tämän tutkimuksen lähtökohtiin. Tutkittaessa kuntia niiden hallinnon rakenteen muutos sisältää tavoitteellisuuden. Modernisaatio partikularistisena kuntatutkimuksena kattaa myös politologisesti useita osailmiöitä, joita voidaan operatiivisesti luetella.» (s. 30).

Tämän »määritelmän» pääasiallinen sisältö on nähdäkseni hämärän käsitteen (modernisaatio) korvaaminen useammalla hämärällä käsitteellä (tarkoituksellinen, tavoitteellinen, muutos, osailmiö).

Hieman toiselta kannalta voimme Väänäsen modernisaation käsitteen käyttöä lähestyä seuraavan lainauksen avulla:

»Modernisaation tutkimuksessa rakenteiden ja toimintojen erittely johtaa selvittämään muutoksen luonnetta. Karkeana jakona voidaan esittää muutoksen, kehityksen tai modernisaation nimeäminen (1) spontaaniksi tai (2) ohjatuksi. Spontaaninen ja ohjailematon muutos johtaa liberaalis-kapitalistiseen järjestelmään ja se on ollut vallitseva muutostyyppi. Ohjattu muutos taas johtaa sosialistiseen järjestelmään ja tällainen muutos on harvinaista.» (s. 10).

Voimme tietenkin ihmetellä Väänäsen sosialismin ja kapitalismin määrittelyä³ ja eri muutostyyppien harvinaisuuden arviointia (onko sosialistinen leiri »harvinaisen»?). Olennaisempaa on kuitenkin paneutua käsitteiden muutos, kehitys ja modernisaatio tarkasteluun. Väänäsen »karkeaa luokittelua» voidaan ehkä havainnollistaa seuraavassa kuusikentässä.

	Ohjailematon	Ohjailtu
Muutos	liber. kapitalist. järj.	socialistinen järj.
Kehitys	?	?
Modernisaatio	?	?

Spontaani muutos siis liittyy liberaalis-kapitalistiseen järjestelmään ja ohjailtu puolestaan sosialismiin. Mutta mihin liittyvät spontaani kehitys ja spontaani modernisaatio ja toisaalta ohjailtu kehitys ja ohjailtu modernisaatio? Ja jos ohjailtu muutos jo on sosialismia, niin mitä sitten on ohjailtu kehitys ja mitä ohjailtu modernisaatio? Ja vastaavasti, mitä kapitalismissa tarkoittaa ohjailematon kehitys ja modernisaatio?

Näihin kysymyksiin Väänänen ei vastaa. Vetäytymällä sateenvarjokäsitteen suojaan hän ilmeisesti kuvittelee selvittävänsä käsitteelliset vaikeudet vain unohtamalla ne. Kun modernisaatio mukavasti kattaa useita osailmiöitä, niin ei kai ole niin tärkeitä selvittää tuon käsitteen luonnetta. Hän huipentaa-kin käsitteen määrittelynsä operationalisointiin, jota hän pitää parempana kuin »abstraktia kapeaa määrittelyä»:

»Käsitteen epäjohdonmukaisen käytön vuoksi voidaan modernisaatio abstraktisella tasolla määritellä vain kapeasti, jolloin käsitteen ulottuvuus jää rajoitetuksi. Sen sijaan on mahdollista edetä täsmällisesti käsitteen selvyuden rajaamisessa operatiiviselle tasolle. Tähän päästään rakentamalla synteesi siitä, mitkä useimpien tutkijain mielestä ovat modernisaation operatiivisia tunnuksia. Toisin sanoen pyritään operatiivisesti määrittelemään modernisaatio luokittelemalla ne muuttujat, joiden avulla järjestelmien uudenaikaisuutta on mitattu.» (ss. 62—63).

Tätä hämmästyttävää metodologista ratkaisua Väänänen sitten kehittää jakamalla modernisaation muuttujat neljään luokkaan, taloudellista toimintaa ja rakennetta, teknisiä ominaisuuksia, sosiodemokratiaa ja kulttuuripiirteitä koskeviin muuttujiin. Yhtenä kulttuurimuuttujien lohkona mainitaan sitten poliittista uudenaikaistumista »määrittelevät» muuttujat. Näitä ovat Väänänen mukaan seuraavat:

»(1) sosiaalipsykologiset arvojen, normien ja odotusten muuntuminen modernisaatiolle myönteisiksi ...

»(2) statusjärjestelmän vaihtuminen ja sosialisatio uuden järjestelmän legitimoitumiseksi,

»(3) disorganisaatoriset ilmiöt kuten avioerojen määrä, mielisairaudet, rikollisuuden määrä jne.

»(4) poliittisen toiminnan jäsenyminen, mikä sisältää sekä järjestelmää itseään koskevia muutoksia että uusien toimintojen vakiintumista.» (s. 66).

Tässä vaiheessa kriittinen lukija saattaa pysähtyä ihmettelemään, mitä tekemistä mielisairauksilla on poliittisen modernisaation määrittelyn kanssa.

Joku voi jäädä miettimään kohdan (1) luettuaan modernisaatiomyönteisyyden ongelmaa: eikö meidän täytyisi kuitenkin tietää, mille meidän pitäisi olla myönteisiä? Mutta jatkakaamme poliittisen uudenaikaisuuden »operatiivista määrittelyä». Väänänen ei näet pysähdy em. neljään »muuttujaan», vaan esittää tämän lisäksi koko joukon erilaisia poliittisen uudenaikaisuuden »tunnuksia». Näitä ovat mm. demokratisoituminen, valintojen lisääntyminen, monen puolueen järjestelmä, poliittinen kilpailu, opposition salliminen, kansallinen yhtenäisyys ja identiteetti, poliittisen osallistumisen kanavointi, äänioikeus, massapuolueiden synty ja vakiintuminen sekä päätösvallan siirtyminen puolueille ja viime kädessä niiden johdolle, vallan kasautuminen, uuden eliitin rekrytointi, poliittisen elämän tunkeutuminen »miltei kaikille elämän aloille», organisaatioiden toimialan ja -kyvyn kasvaminen, toiminnan byrokratisoituminen.

Tällaiseen »sateenvarjoon» siis Väänänen lopulta päätyy. Koko yrityksen pyrkimyksenähän oli »edetä täsmällisesti käsitteen selvyyden rajaamisessa operatiiviselle tasolle», mutta puhtaat motiivit eivät valitettavasti tässä tapauksessa luo kirkasta käsitettä. Syy on yksinkertainen. Modernisaatiolla voidaan tällä tavoin operationaalisesti määriteltynä tarkoittaa mitä tahansa. Painottamalla eri tavoin mielisairauksia, äänioikeuksia, kilpailua jne. saadaan varmasti N kappaletta erilaisia määritelmiä. Tämä kaikki on kuitenkin vain heijastusta melkoisesta loogisesta kömmähdyksestä. Ajatus on lyhykäisyydessään seuraava: Väänänen ei tiedä mitä tekee (ei määrittele käsitteitään), mutta suorittaa silti tekemisensä huolellisesti (operationalisointi täsmällisesti). Lopputuloksena hän kuitenkin väittää tietävänsä, mitä tekee!

Väänäsen tutkimusta on syytä tarkastella myös laajemmasta filosofisesta perspektiivistä. Hän itse väittää väitöskirjansa olevan positivistisen ja pahoittelee, että on tämän tyyppisen filosofian »perusrajoituksen», »omien muuttujiensa asettamien rajoitusten vanki». (s. 118). Positivismiin »perusrajoituksen» etsiminen muuttujista ehkä liittyy jollain tavoin Väänäsen muuttujakeskeiseen maailmankuvaan. Mikään erityisen oiva itsekritiikki (ainakaan positivismin kannalta) Väänäsen »tunnustus» ei ole. Tämän »tunnustuksen» arvoa heikentää vielä sen vähäinen uskottavuus. Väänäsen filosofisia premissejä on haettava pikemminkin edistysaatteesta kuin puhdasverisestä positivismista.

Edistysaatteen tai kehitysuskon kannalta katsoen Väänäsen (positivismille vieraat) käsitesekeannukset tulevat ymmärrettäviksi. Modernisaation, kehityksen ja muutoksen välillä ei tehdä selvärajaista erottelua, koska sillä ei edistysaatteen kannalta ole kovin suurta merkitystä. Muutos, kehitys, modernisaatio ja edistys »fuusioituvat» ja niistä tulee toistensa synonyymeja.

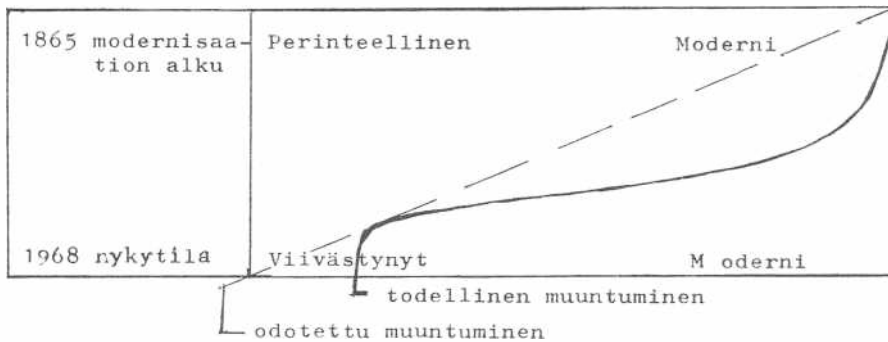
Edistysaate esiintyy Väänäsen väitöskirjassa useimmiten peiteltysti ja se puetaan ikäänkuin tieteelliseen asuun. Mutta kehitysoptimismi saa kuitenkin yllättävän konservatiivisen käsittelyn. Ideaalitilaa ei suinkaan haeta

kaukaa tulevaisuudesta, vaan nykyisyydestä. Niinpä Väänänen toteaa mm. seuraavaa:

»Kunnallishallinnon virallinen uudenaikaistuminen kesti yli puoli vuosisataa.» (s. 85).

Tällainen tieto on varmasti helpottavaa niille, jotka muutenkin epäilevät radikaalien vouhotuksia. Olemme siis virallisesti ja »tieteellisesti» uudenaikaisia! Vertailukohdan tällaiselle nykyisen olotilan pyhitykselle voi löytää vain *Hegel*-vainajalta, joka piti Preussin valtiojärjestelmää maailmanhengen maallisen kehityksen korkeimpana ilmaisuna.

E erityisen paljastava on seuraava Väänänen kaavio oletetusta ja todellisesta modernisaation kulusta:

Perusteluna kaaviolle Väänänen esittää seuraavaa:

»Kaaviossa ajatellaan vuotta 1865, jota edellyttävää tilannetta voi luonnehtia perinteelliseksi. Tästä lähtien kunnallishallinnolle annettiin modernin järjestelmän tunnuksia. Halkaisija kuvaa tasaista muuntumista, missä kaikki yksiköt harmonisesti alkavat muistuttaa toisiaan ja ovat lopuksi moderneiksi luokiteltavissa: tämä on odotettu uudenaikaistumisen tai muuntumisen kulku. Kaavioon piirretty käyrä taas osoittaa uudenaikaistumisen todellisen edistymisen.» (s. 88).

Näillä perusteluillaan Väänänen poistaa mahdolliset epäilyksemme hänen edistysuskonsa lujuuudesta. Modernisaation edistys ei tosin ole tasaista ja lineaarista (vaikka Väänänen jostain syystä niin odottaakin), mutta kuten näemme, tämä ei vaikuta lopputulokseen. Moderneiksi tullaan, vaikka kiemurrellenkin!

Edistysaatteen perusteelliseen kritiikkiin ei tässä arvostelussa ole mahdollisuutta. Viitattakoon lopuksi vain prof. *Teljon*, tuon kunnan macchiavellistin arvioon kyseisen aatteen tieteellisestä pätevyydestä:⁴

»Edistysaate perustuu toiveajatteluun, jolla ei ole mitään tekemistä kylmiä tosiasioita huomioivan ja logiikan lakeja kunnioittavan tieteellisen ajattelun kanssa.»

Ja mainittakoon *Teljon* arvio myös tämän aatteen uskonvoiman syystä:

»Mitä hämärämpi ja epämääräisempi aate on, sitä päivänselvemmältä se

näyttää ja sitä vuorenvarmemmin siihen uskotaan. Hämärää aatetta voi jokainen yksilö, sosiaalinen ryhmä ja poliittinen puolue tulkita omalla tavallaan ja soveltaa omien tarpeidensa mukaisesti, ja epämääräisyys kätkee silmältä aatteessa piilevät ajatukselliset ristiriidat.»

3. Teoriasta empiriaan

Väänänen empiirisen tutkimuksen kohteena on kuntien poliittinen modernisaatio, jota hän pyrkii selittämään erilaisilla taustavariaabeilla, uskonnollisuudella, puhelintihedellä, teollistuneisuudella jne.. Tämän empiirisen tutkimuksen tuloksiin ja tekniseen suoritustapaan en puutu, vaan tarkastelen ainoastaan sitä, miten Väänänen siirtyy teoreettiselta tasolta empiiriseen analyysiin.

Lähtökohtana on seuraava toteamus:

»Tässä tutkimuksessa on deduktiiviseksi luokiteltava viitekehys ja lisäksi empiirinen osa. Käsiteanalyysin yhteydessä esitettyjä aikaisempien tutkimusten tuloksia testataan uudessa tilanteessa (Suomen kunnallispolitiikka) ja alemmalla tasolla (kuntatasolla).» (s. 118).

Viitekehysten »deduktiivisuutta» olemme käsitelleet jo edellä. Miten tuo aikaisempien tutkimusten tulosten testaus sitten tapahtuu? Tutkimuksen teoreettisen osan ja modernisaation »määrittelyn» luettuaan luulisi Väänänen ajautuvan toivottomiin poliittisen uudenaikaisuuden mittaamisen vaikeuksiin. Näin ei kuitenkaan käy. Ratkaisu on yllättävän helppo:

»Kunnat, joissa kunnallisvaaleissa on vain yksi lista eli kyseessä ovat miltei plebiskiittävaalit, luokitellaan viivästyneiksi. Symmetrisesti ne kunnat, joissa esiintyy vähintään kaksi keskenään kilpailevaa listaa ovat uudenaikaisia.» (s. 99).

Varmuuden vuoksi Väänänen tekee myöhemmin vielä sen lisäoletuksen, että kahden listan olemassaolo merkitsee kahden kilpailevan listan olemassaoloa. Vaaliliittojen lukumäärää hän pitää aggregaattitasoisen kilpailun mittana, »jolla on ns. ilmeisvaliditeetti» (s. 120). Toisena, joskaan ei yhtä tärkeänä, uudenaikaisuuden tunnuksena Väänänen pitää korkeaa äänestysprosenttia. Kuntien luokittelu tapahtuu kuitenkin nimenomaan vaaliliittojen lukumäärän mukaisesti.

»Deduktiivisessa» viitekehyksessä luetellut poliittisen uudenaikaisuuden määrittelevät »muuttujat» ja »tunnukset» redusoituvat kahteen indikaattoriin, kilpailuun ja äänestämiseen. Tapahtuu siis se, mikä oli odotettavissakin. N:n mahdollisen modernisaation operatiivisen määrittelyn joukosta Väänänen valitsee itselleen »mukavimman». Aivan tutkimuksensa viimeisillä sivuilla hän ikäänkuin vuoropuhelun avulla tarkastelee väitöskirjansa mahdollisia virheitä ja harrastaa itsensä kanssa kiivasta varjonyrkkeilyä:

»Toinen tulkinta, joka olisi vakava vika tässä tutkimuksessa, olisi se, että poliittisen uudenaikaisuuden mittaamisen sijasta onkin mitattu jotain muuta, vaikkapa osallistumista ja kilpailua sellaisenaan, eivätkä nämä komponentit yhdessä muodostakaan uudenaikaisuutta. Tämän tulkinnan torjumiseksi on syytä korostaa äänestämisen ja monipuolisen kilpailun merkitystä poliittisen uudenaikaisuuden empiirisinä ulokkeina. Jos päätöksentekijöitä ei valittaisi äänestämällä olisivat »uudenaikaiset» vaihtoehdot melko rajoittuneita. Samoin kilpailun puuttuminen vaaleissa merkitsisi päätöksentekijöiden rekrytointia joko premodernein keinoin itsetäydennyksellä tai perintönä.» (s. 195)

Olisi tietenkin houkuttelevaa hyväksyä »toinen tulkinta» ja uskoa Väänänen todella mittaavan poliittista kilpailua ja osallistumista. »Vakavasta viasta» ei ole epäilyä, kysymys on »vielä vakavammasta viasta». Syytöksenä on se, ettei Väänänen mittaa edes poliittista kilpailua ja osallistumista.

Poliittisen kilpailun indikaattorina Väänänen pitää vaaliliittojen lukumäärää ja poliittisen osallistumisen indikaattorina taas äänestysprosenttia. Mutta on aivan selvää, että hän tällöin rajoittuu poliittisen elämän kapealla ja ajallisesti hetkelliselle (vaalit) lohkolle. Tarkastelun ulkopuolelle jää poliittinen kilpailu hallintokoneistossa, tehtaissa ja kaikissa arkipäivän toiminnoissa. Sama koskee tietysti myös poliittista osallistumista. Mutta tämän lisäksi Väänänen yritys mitata kilpailua edes hetkellisesti epäonnistuu. Ei näet ole mitään loogista syytä olettaa, että vaaliliittojen lukumäärä korreloisi poliittisen kilpailun kanssa. Kilpailua voi tapahtua paitsi vaaliliittojen välillä, myös niiden sisällä. Ja toisaalta vaaliliittojen välillä ei välttämättä tarvitse edes olla kilpailua. Kahden vaaliliiton kuntia Väänänen pitää siirtymävaiheen ilmiönä (s. 99). Mutta eikö juuri kahden osapuolen polaarin ristiriita voi edustaa kilpailua kovimmillaan? Mitä siis Väänänen mittaa? Kysymykseen on vaikea vastata. Missään tapauksessa hän ei mittaa poliittista kilpailua ja osallistumista »an sich».

4. Lopuksi

Suomalainen valtio-oppi on kulkenut kriisistä kriisiin. Se on käynyt läpi snellmanilaisen, ja burnhamislais-macchiavellistisen vaiheen ja päätenyt julistamaan positivismia. Mutta millaista positivismia? Toiset ajattelevat sen olevan liberalismia, eräät konservatismia ja jotkut jopa edistysuskoa. Tieteellisen puolueettomuuden miekkaa heilutetaan kuitenkin luonnontieteellisen esikuvan antamalla uskonvarmuudella. Miekkan iskun saavat tuntea marxilaiset ja habermasilaiset, mutta — tämä on supisuomalainen paradoksi — myös todelliset positivistit!

LÄHDEVIITTEET

¹ Prosessimaisuudella tarkoitan tässä yhteydessä eri tekijöiden keskinäisen vuorovaikutuksen systemaattista tarkastelua aika-akselilla.

² Marxilainen tutkimustraditio leniniläisellä imperialismiteorialla täydennettynä on konvergenssiteoreettisen anglo-amerikkalaisen modernisaatiotutkimuksen »antiteesi» ja sen pahin kritikoiija. Keskustelu modernisaatiosta on varsin laajaa esim. Neuvostoliiton yhteiskuntatieteissä.

Gunnar Myrdalin teokset ja erityisesti »Economic Theory and Underdeveloped Regions» (London 1957) suuntautuvat paljolti juuri lineaarisen kehityksen illuusiota vastaan. Myrdalin keskeisiä ideoita on kehäkausalliteetti tai kumulatiivisen kytkennän ajatus. Kolmannen maailman »modernisaatio» ei ole samanlaista kuin suomalaisen kunnan uudenaikaistuminen!

Antropologit ovat kiinnittäneet huomiota erityisesti teknologisen kehityksen dysfunktioihin kulttuurillisella tasolla. Ks. esim. Margaret Mead (ed.): Cultural Patterns and Technical Change, New York, 1955.

Edward Kormondyn »Ekologian» mainitseminen Väinäsen lähdeluettelossa on kai luokiteltavissa »huonoksi huuleksi». Ekologista modernisaation arviota puhumatta-kaan ekologisesta tarkastelutavasta ei Väinäsen väitöskirjasta löydä. Mutta ekologisbiologinen modernisaation kritiikki on kuitenkin kaikkein »eksanteinta» ja ihmisen olemassaolon jatkumisen kannalta tärkeintä.

³ Ohjailun ulottuvuus ei ole erikoisen mielekäs kapitalismia ja sosialismia erottava tekijä. Pyritäänhän esim. Neuvostoliiton talousuudistuksessa lisäämään spontaanien markkinamekanismien vaikutusta ja toisaalta kapitalismissa valtio voi harjoittaa tiukkaakin säännöstelyä. Klassinen marxilainen määrittely on nähdäkseni riittävä (ja sen hyväksyvät useimmat ei-marxilaisetkin).

⁴ Jussi Teljo: Kehitys ja edistys, Valtiotieteellisen yhdistyksen kokouksessa 26. 2. 1953 pidetty esitelmä, Valtio ja yhteiskunta, Valtiotieteellisen yhdistyksen vuosikirja 1952—1953, Vammala 1954, s. 29 ja s. 40..